

Agnieszka Szyszkowska

"Człowiek, jego świat i życie : próba integracji", Zbigniew Zaborowski, Warszawa 2002 : [recenzja]

Studia Psychologica nr 5, 375-376

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew Zaborowski, *Człowiek, jego świat i życie. Próba integracji*, Warszawa 2002, Wydawnictwo Akademickie Żak.

Na półkach księgarskich pojawiła się kolejna książka Zbigniewa Zaborowskiego poświęcona problematyce samoświadomości człowieka pt. *Człowiek, jego świat i życie*. Podtytuł omawianej publikacji sygnalizuje, że mamy do czynienia z próbą syntezy, integracji dotychczasowego dorobku autora. Z. Zaborowski próbuje opracować i stworzyć interdyscyplinarny model funkcjonowania człowieka opierając się na teoriach treści i formach samoświadomości.

Prezentowana książka zawiera, oprócz przedmowy autora i zakończenia, trzy obszernie części (*Problemy osobowości, Równowaga ze światem i innymi ludźmi, Życie człowieka*), podzielone na mniejsze rozdziały, bibliografię, szkoda tylko, że selektywną, wiele wykresów i tabel, tworzących wartościowy materiał dydaktyczny. Literatura, z której korzystał Zaborowski, jest obszerna i zróżnicowana. Autor powołuje się na znanych i cenionych psychologów, socjologów i filozofów, nie brak literatury zagranicznej. Imponująca erudycja autora ujmie czytelnika już od pierwszych stron omawianej publikacji.

Pierwsza część książki poświęcona jest problemom osobowości człowieka, jej strukturze, strukturze „ja”, sprawiedliwości wewnętrznej, racji własnej, pewności siebie. Ostatni rozdział pierwszej części zawiera usystematyzowany wykład dotyczący teorii CF (*Content-Form*), autorstwa Zaborowskiego. Na wstępie autor przedstawia w nim krótką historię badań dotyczących samoświadomości autorstwa Wicklunda, Gibbonsa, Carvera, Scheiera, Bussa oraz Csikszentmihalya. Po krótkim wprowadzeniu w problematykę samoświadomości człowieka znajduje się, wspomniana wcześniej, własna koncepcja samoświadomości Zbigniewa Zaborowskiego. Samoświadomość autor traktuje jako nadrzędny i główny mechanizm funkcjonowania osobowości i regulacji zachowań, dlatego nieprzypadkowo teoria CF znajduje się w części poświęconej osobowości. Ujęcie samoświadomości człowieka przez Zaborowskiego jako układu złożonego i dynamicznego, implikuje w konsekwencji wyodrębnienie w strukturze samoświadomości określonych treści i form. Treści samoświadomości, zdaniem autora, dzielą się na treści wewnętrzne – obejmujące myśli, emocje, sądy, pragnienia oraz treści zewnętrzne, na które składają się zachowania jednostki, jej stosunki społeczne, pełnione role. Porządek w funkcjonowanie treści samoświadomości w umyśle człowieka wprowadzają cztery formy samoświadomości: indywidualna, obronna, zewnętrzna i refleksyjna, za pomocą których treści są przetwarzane. Między treściami i formami samoświadomości zachodzą określone związki, o których autor pisze obszernie w pozostałych rozdziałach pierwszej części pracy. W kolejnych rozdziałach Zaborowski przedstawia użyteczność zastosowania teorii CF w badaniach nad samooceną, autoanalizą i nastrojem. Pierwsza część książki kończy się przedstawieniem interesujących badań prowadzonych przez Z. Zaborowskiego i jego zespół w zakresie teorii CF, zaprezentowaniem narzędzia badawczego, służącego do mierzenia intensywności czterech form samoświadomości oraz ukazaniem różnorodnych niezbadanych jeszcze przez autora problemów, które zasługują na rzetelną analizę i badania eksperymentalne.

Druga część książki poświęcona jest relacjom człowieka ze światem przeżywanym i innymi ludźmi oraz procesom utrzymania równowagi w życiu. Omówiono tu szerzej zagadnienie świata przeżywanego, jakie kształtowało się na przestrzeni lat, oraz jak współcześnie tłumaczy się to zja-

wisko. Autor ponadto dokładnie zaprezentował koncepcje równowagi interpersonalnej (teoria IB – *Interpersonal Balance*), rozwoju społecznego i moralnego człowieka oraz interpersonalną koncepcję osobowości. Zbigniew Zaborowski nie ogranicza się tylko i wyłącznie do przedstawienia i analizy koncepcji zachowań moralnych znanych filozofów czy psychologów (A. Grzegorzcyka, J. Tischnera, E. Fromma), ale prezentuje własną teorię osobowości podnoszącej, która w sposób holistyczny może analizować i tłumaczyć psychologiczne uwarunkowania zachowań moralnych człowieka. Część drugą kończy analiza zagadnienia tożsamości, jej komponentów i funkcji oraz przedstawienie interesujących badań Boskiego nad zmianami tożsamości kulturowo-narodowej na obczyźnie. Na szczególną uwagę zasługuje fakt ujęcia przez Zaborowskiego problematyki tożsamości z wykorzystaniem założeń teorii treści i form samoświadomości.

Ostatnia część omawianej publikacji dotyczy problemów życia człowieka, jego potencjału życiowego, życia duchowego, sił życiowych, przystosowania, podmiotowości, wolności oraz procesu kształcenia i wychowania. Oprócz opisu złożonego procesu i przebiegu życia człowieka Zbigniew Zaborowski prezentuje w tej części, zarys świeżo opracowanej przez siebie koncepcji równowagi życiowej. Według autora, „organizm człowieka, osobowość, role, standardy stanu normalnego, zachowanie oraz miejsce życiowe i bilans są przedmiotem treści i form samoświadomości, które pełnią rolę nadrzędnej instancji w regulacji równowagi życiowej” (s. 469-470). Zbigniew Zaborowski dostrzega zasadność dalszych badań nad koncepcją równowagi życiowej nie tylko empirycznych, ale również metodologicznych w celu dookreślenia podstawowych pojęć.

Książka Zaborowskiego jest unikalnym i niespotykanym dotąd w polskiej literaturze psychologicznej (z wyjątkiem wcześniejszych jego prac, *Psychospołeczne problemy samoświadomości*, Warszawa 1986, *Świadomość i samoświadomość człowieka*, Warszawa 1998, *Teoria treści i form samoświadomości*, Warszawa 2000) wszechstronnym i usystematyzowanym spojrzeniem na problematykę samoświadomości człowieka. Oprócz wspomnianego zagadnienia samoświadomości, recenzowana książka zawiera wiele pytań i odpowiedzi dotyczących tego, kim jest człowiek, jak funkcjonuje, co składa się na jego wewnętrzny i zewnętrzny obraz, jaki jest w stosunku do siebie i do innych ludzi. Prezentowane ujęcie problematyki człowieka wykracza daleko poza granice psychologii, pedagogiki, filozofii czy socjologii. *Człowiek, jego świat i życie*, to już nie tylko próba odpowiedzi na pytanie: Kim jest i jaki jest człowiek? To już usystematyzowany, solidny i interdyscyplinarny traktat antropologiczny. Człowiek w ujęciu Zbigniewa Zaborowskiego jest istotą samoświadomą, odpowiedzialną, samookreślającą się, stale organizującą się, korygującą i rozwijającą się. Jest wrażliwy i nieobojętny na sprawy ludzkie i społeczne. Duchowo wzbogacony może poszukiwać i tworzyć, mimo tego, że „niedokończony”, ale za to pełen dynamizmu i optymizmu.

Publikacja Zbigniewa Zaborowskiego, chociaż zawiera artykuły już wcześniej drukowane, ma pewne znamiona nowości. Można stwierdzić, że głównym walorem tej książki jest konsekwentne usystematyzowanie – zgodnie z założeniem autora – dotychczasowej wiedzy psychologicznej, socjologicznej i filozoficznej o człowieku. Autor starannie i rzetelnie udziela informacji czytelnikowi. Kiedy analizuje określone zagadnienie podaje jego genezę, definicję oraz stan dotychczasowych badań prowadzonych w tej kwestii w Polsce i poza jej granicami. W stawianiu problemów można dostrzec dużą otwartość autora. Z należywym uznaniem traktował on zarówno dane dostarczane przez różne nauki humanistyczne, jak też i wyniki oryginalnych badań empirycznych.

Książka ta jest cenną pozycją nie tylko dla psychologów, pedagogów, socjologów czy filozofów, lecz również dla każdego człowieka poszukującego siebie i własnego miejsca w życiu. Na zakończenie warto zaznaczyć, że lektura ta może stać się cenną inspiracją do nowych badań nad człowiekiem, jego światem i życiem.

Agnieszka Szyszkowska